

Examensarbete i Religionsvetenskap och lärande
15 högskolepoäng, avancerad nivå

Alla vill lyssna på musik

En analys av populärkultur i religionskunskapsundervisningen

Everybody wants to listen to music

An analysis of the use of popular culture in religious studies

Andreas Andersson

Grundlärarexamen, 270 hp

Handledare: Pierre Wiktorin

(2022-06-30)

Examinator: Bodil Liljefors-
Persson

Handledare: Pierre Wiktorin

Abstract

En kvalitativ studie av hur lärare uppfattar populärkultur i förhållande till religion och undervisningen i religionskunskap. Genom införandet av populärkultur i ”Lgr 11” och det centrala innehållet som anger att undervisningen i årskurs 7–9 ska behandla populärkulturen i samband med studiet av identitet och livsfrågor kan populärkulturen anses ha fått en etablerad position inom religionskunskapsundervisningen. Genom intervjuer med tre högstadielärare strävar jag efter att nå en ökad förståelse för användandet av populärkultur i en undervisning som inte enbart begränsas till identitet och livsfrågor utan som berör hela religionsämnet. Studien är både deskriptiv och normativ då syftet är att ge en ökad förståelse för *hur* populärkultur uppfattas av de intervjuade lärarna och varför lärare *bör* använda sig av populärkultur i religionskunskapsundervisningen.

Nyckelord: populärkultur, religion, livsfrågor, religionsundervisning, religionsdidaktik

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Syfte och Frågeställning.....	7
1.2 Bakgrund och tidigare forskning.....	7
2 Teori.....	9
2.1 Vad är populärkultur?	9
2.2 Vad är religion?.....	10
2.3 Vad är livsfrågor?.....	11
2.4 Vems religion? ”Experter kontra lekmän”.....	11
2.5 Religion och populärkultur	12
2.6 Religion och postmodernitet	12
2.7 Religion och vardag	14
2.7.1 Populärkultur, identitet och vardag.....	15
2.8 Populärkultur och lärande	16
3 Metod	17
3.1 Vetenskaplig positionering	17
3.2 Deskriptiv & Normativ	17
3.3 Intervju.....	18
3.4 Urval.....	19
3.5 Intervjupersonerna	19
3.6 Validitet och reliabilitet	20
3.7 Etiska överväganden	21
4 Resultat och Analys	23
4.1 <i>Vem</i> är läraren?.....	23
4.1.1 Kulturellt kapital	23
4.2 <i>Vad</i> är populärkultur i religionskunskapsundervisningen?.....	24
4.2.1 Samhällskommentarer.....	24
4.2.2 Kollektiv identitet	25
4.3 <i>Hur</i> används populärkultur i religionskunskaps-undervisningen?.....	25
4.3.1 Beståndsdelar eller Enheter?	26
4.3.2 Vems religion?	27
4.3.3 Livsfrågor.....	28
4.4 <i>Varför</i> bör lärare i religionskunskap använda sig av populärkultur i undervisningen?	29
4.4.1 Samhälleligt lim	29
4.4.2 Den fria marknaden.....	30
4.4.3 Personligt engagemang	31
4.4.4 Inkluderande och Exkluderande.....	33

5 Avslutande diskussion och sammanfattning.....	33
6 Litteraturförteckning.....	36
7 Bilaga: Intervjuguide.....	39

1 Inledning

”Timbuktu är bra på att formulera sig och gör att jag kan nå igenom i dessa ganska knepiga frågor.[...] Dessutom kan jag åka snålskjuts på ”Timbuktu-kredden” ” (Intervju med ”Kristian”, 2011-09-26). Detta citat vittnar om ett behov i skolan av att ta in influenser i klassrummet och religionskunskapsundervisningen som kommer från andra håll än de traditionella källorna. Det vittnar på samma gång implicit om en problematik i skolan där elever inte kan relatera till de traditionella religiösa institutionerna och där intresset för undervisningen är begränsat. Utan att generalisera vill jag påstå att detta fenomen inte är unikt utan går att finna i andra klassrum runt om i landet.

Den nya läroplanen som börjar att gälla för grundskolan hösten 2011 innehåller en rad förändringar. En av dessa finns formulerad i den del som ger riktlinjerna för undervisningens centrala innehåll och anger tillägget att religionsundervisningen ska behandla hur livsfrågor skildras i populärkulturen. Populärkulturen har tidigare setts som ett yttre hot och det motsatta till den ”goda” kulturen som skolan sett som sin uppgift att försvara (Persson, 2000: 29). Nu ses dess närvaro som en självklarhet och ett obligatorium till följd av dess intåg i den nya läroplanen ”Lgr 11” där det går att läsa följande:

”Undervisningen i religionskunskap ska behandla följande centrala innehåll i årskurs 7-9: [...] Hur olika livsfrågor, till exempel meningen med livet, relationer, kärlek och sexualitet skildras i populärkulturen.” (Skolverket, 2011: 189).

Att lyckas knyta an och förankra undervisningen i elevernas värld och vardag är en nyckel till framgångsrik undervisning och som jag ser det en nödvändighet för att undervisningen ska kunna anses vara relevant för eleverna. Mina erfarenheter är att detta med framgång kan uppnås med hjälp av populärkulturen och införandet av just detta element i läroplanen kan tolkas som ett bekräftande av mina erfarenheter och att detta är en uppfattning som delas av andra. Utifrån egna erfarenheter vill jag även påstå att populärkultur kan ges en roll som något mer än ett instrument för att knyta an till det som betecknas som livsfrågor. Populärkulturen kan i sig uttrycka och ge en förståelse för existentiella frågor och religiösa fenomen vilket gör dess olika uttrycksformer till potentiella källor att använda sig av i religionsundervisningen. Jag finner det därför intressant att undersöka om det finns fler personer inom läraryrket som delar mina erfarenheter och hur dessa kan ges en djupare förståelse när de ställs mot vetenskapliga alster som finns inom detta område.

I denna uppsats vill jag undersöka uppfattningar av populärkultur i förhållande till religion och religionsundervisning som också sträcker sig bortom det innehåll som betecknas som livsfrågor. Detta då jag anser att dess innehåll och potential som "stoff" för lärande överstiger detta enskilda undervisningsområde.

1.1 Syfte och Frågeställning

Mot bakgrund av att populärkulturen nu ska vara ett inslag i religionsundervisningen finner jag det intressant att undersöka hur lärare i religionskunskap förhåller sig till populärkultur i den egna undervisningen. Syftet med detta är att nå en djupare förståelse för synen på användandet av populärkultur i religionskunskapsundervisningen då läroplanen inte ger några riktlinjer för vad populärkultur är eller hur den ska användas.

Med tanke på att det är experter som arbetat fram förändringarna i läroplanen utgår jag från att det också finns vinster med tillägget av populärkultur och dessa vill jag försöka identifiera och analysera. Min studie kan sägas ha ett dubbelt syfte. Dels strävar jag efter att nå insikt om lärares förståelse av populärkultur som fenomen. Dels vill jag belysa syftet med att använda sig av populärkultur i religionskunskapsundervisningen. Min frågeställning utgörs av två frågor, en *deskriptiv* och en *normativ*:

Hur förhåller sig lärare i religionskunskap till populärkultur i den egna undervisningen?

Varför bör man använda sig av populärkultur i religionskunskapsundervisningen?

1.2 Bakgrund och tidigare forskning

En betydande mängd forskning och studier har tidigare gjorts kring frågor gällande populärkultur och religion samt populärkultur och undervisning. Här följer er urval av de studier som jag funnit relevanta och som utgör den vetenskapliga bakgrund mot vilken mitt bidrag går att ställa.

Gordon Lynch skriver i artikeln *The Role of Popular Music in the Construction of Alternative Spiritual Identities and Ideologies* (2006) hur populärkultur, i detta fall musik, används för att stärka religiösa identiteter och framförallt alternativa sådana. Lynch beskriver hur de traditionella religionerna tappar i status bland unga människor och hur alternativa religiösa rörelser tillskrivs ett större kulturellt kapital. I Lynch:s studie framgår det att det inte är så mycket musikens "kognitiva" innehåll som har störst betydelse för dess funktion som redskap för uppfattande av den

egna personen och omvärlden. Det är snarare det sociala sammanhang inom vilket det blir lyssnat till musiken som avgör dess betydelse för konstruerandet av religiösa identiteter.

Teologen Kathryn Tanner har skrivit boken *Theories of Culture: A New Agenda for Theology* som fokuserar på sambandet mellan postmodern kultur och teologi. Tanner hävdar att teologi inte ska förstås som ett isolerat fenomen som utvecklas oberoende av omgivande samhälle utan att mänskligt sociokulturellt handlande påverkar utvecklingen av teologin. De konsekvenser som detta får för förståelsen av religionen är att denna inte är någon enhetlig eller självständig organism utan måste förstås i en social och kulturell kontext. Tanner anser att studiet av religion måste ta in aspekterna av vardagligt liv och inte enbart kretsa kring den religiösa och akademiska elitens förståelse av religion.

Suzanne Owens ställer sig i artikeln *The World Religions Paradigm - Time for a change* kritisk till det fokus som presenterar och förstår religion likt enhetliga koncept oberoende av varandra. Detta synsätt underlättar jämförelser av religioner men stämmer sämre överens med dagens religiositet. Genom fortsatt religionsundervisning utifrån detta paradigm upprätthålls och sprids uppfattningen att vissa religiösa uppfattningar utgör världsreligioner. Den verkliga religiositeten hos människor runtom i världen går inte att rymma inom några givna mallar och Owen menar att undervisningen i skolan måste spegla denna verklighet.

En fjärde forskningsprodukt bidrar till bakgrunden för min studie är Magnus Perssons skrift *Populärkultur i skolan: Traditioner och perspektiv*. Persson presenterar här olika pedagogiska modeller och traditioner för att arbeta med populärkultur med den gemensamma tanken om att en givande undervisning måste vara lyhörd inför elevernas vardag, intressen och engagemang.

Som vi kan se ovan utgörs bakgrunden till min studie av forskning som främst fokuserat på relationen mellan religion och (populär)kultur samt relationen mellan populärkultur och undervisning. Däremot har en avsevärt mindre del av forskningen valt att fokusera på de tre komponenterna tillsammans; populärkultur, religion och undervisning vilket jag valt att göra i denna studie.

2 Teori

Med följande teoriavsnitt vill jag belysa de olika kategorier som jag identifierar i min frågeställning. Dessa utgörs av en pedagogisk dimension samt teorier som belyser och problematiserar religiösa uttryck i dagens moderna samhälle och hur populärkulturen är med till att konstruera en individs andlighet. De teoretiska begrepp som presenteras i detta avsnitt bildar tillsammans det filter genom vilket jag kommer att tolka min data och som presenteras i avsnitt 4; "Resultat och Analys".

2.1 Vad är populärkultur?

Begreppet *populärkultur* är inte helt oproblematiserat att definiera då dess mening kan te sig olika för skilda individer och grupper, skriver Magnus Persson; professor i litteraturvetenskap. Han menar dock att det som kan anses vara gällande för begreppet är att det försöker beskriva kulturella uttryck som är omtyckta av många. *Populärkulturen* är starkt förknippad med det moderna samhället och en massmarknad där kulturen, liksom andra varor, kan köpas av en anonym publik (Persson, 2000: 22f). Denna definition är dock inte särskilt precis då den gör gällande att allt som säljer bra och därmed kan sägas vara populärt är att betrakta som populärkultur. Utifrån detta kriterie kan både Bibeln och Koranen betraktas som populärkultur och det är det få som är beredda att hålla med om (Wiktorin, 2011:20f).

En andra, mer specifik definition av begreppet finner vi hos Gordon Lynch, professor i teologi, som refererar till Bourdieu och menar att populärkultur kan vara vad som helst som på ett framgångsrikt sätt kan förpackas åt konsumenter och kan tillfredsställa deras önskan om ett medel för att kunna identifiera sig med andra människor, tankar eller rörelser och som samtidigt ger en möjlighet att urskilja sig från andra (Lynch, 2007: 8f). Konsumerandet av populärkultur möjliggör med andra ord en positionering av den egna personen i förhållande till andra individer och grupper. Populärkulturen står i detta sammanhang inte sällan i kontrast till "finkulturen" och uppfattas i förhållande till denna som lättillgänglig, både intellektuellt och materiellt (Bourdieu, 2004: 176). Enligt sociologen Margaretha Järvinen kan Lynch sägas använda en inverterad form av Pierre Bourdieus begrepp *kulturellt kapital* (Järvinen, 2007: 349). Kulturellt kapital är hos Bourdieu något som tillskrivs de som **har** möjlighet och intellekt att ta del av "finkultur" och som sedermera kan omsättas och göra det möjligt för dessa dominerande klasser att bevara sin position i samhället (Bourdieu, 1990: 243ff). Konst och kulturupplevelser avgränsar på så vis olika sociala grupper från varandra och smak är i första hand avsmak för andra människors smak (Järvinen, 2007: 350ff).

En tredje och *funktionell* definition av populärkultur presenteras av Adam Possamai, professor i sociologi, som menar att populärkultur inte kan begränsas till att förstås som en subkultur för massorna eller ett medel för att fly samhällsliga frågor och problem. Populärkultur ska i Possamais mening i stället förstås utifrån den funktion den fyller; som ”en plattform för vår självbiografi”. Han menar att vi formar våra liv och kan spegla den egna personen genom populärkulturen (Possamai, 2009: 26).

2.2 Vad är religion?

Lynch problematiserar vad det egentligen är som lyfts fram som religion i populärkulturen och identifierar tre olika koncept som vanligen lyfts fram och definieras som religion. Det första av dessa koncept det *materiella* och som fokuserar på vad religion *är*. Religion definieras utifrån detta koncept av de materiella, ”verkliga” och externt observerbara beståndsdelarna. Dessa går främst att finna i de kanoniserade formerna av institutionaliserade religioner så som tron på ett andligt väsen, symboler och traditioner. Det andra konceptet att definiera religion är det *fenomenologiska* som fokuserar på en förståelse för allmängiltiga drag av religion genom att intressera sig för människors upplevelser av religion och andlighet. Forskare inom den fenomenologiska traditionen har argumenterat för att det finns kulturellt universella fenomen som är av religiös betydelse så som myter, ritualer och upplevelser av det oförklarliga. Sådana upplevelser behöver inte nödvändigtvis vara begränsade till den traditionellt religiösa sfären utan kan likväl upplevas genom populärkulturen. Det tredje perspektivet på vad som anses vara religion och som kommer till uttryck genom populärkultur är det *funktionella*. Den funktionella definitionen av religionen intresserar sig för vad religionen *gör* snarare än vad den *är* och är öppen för att se former av religion utanför den kanoniserade och traditionella religionens sfär. Den funktionella definitionen av religion innefattar uppfattningen att vilket socio-kulturellt system som helst som kan skänka gemenskap, identitet och mening är att betrakta som religion. Ur detta perspektiv är populärkultur att betrakta som religion. Detta är dock något som Gordon Lynch inte godtar helt utan menar att populärkulturen, likt andra socio-kulturella system, kan fylla religiösa funktioner, exempelvis identitets- och meningsskapande, utan att för den sakens skull likställas med religion. Den springande punkten som Lynch identifierar som avgörande för huruvida något ska anses kunna förstås som religion är upplevelsen av det *heliga* och detta är inte något universellt som går att finna i alla kulturella yttringar, menar Lynch. Därmed inte sagt att det heliga inte kan komma till uttryck inom populärkulturen. Lynch menar att det heliga är något som man möter i och genom kulturen det är bara som så att denna i sig inte ger upphov till en helig upplevelse utan endast fungerar som en förmedlare av detta. Kulturen som t ex musik verkar som en kanal för religionen - källan till det heliga (Lynch, 2007: 126-132, 135).

2.3 Vad är livsfrågor?

Läroplaner sedan slutet av 60-talet. Tanken bakom införandet av livsfrågor i läroplanen var att kunna problematisera existentiella och moraliska frågor utifrån en icke-religiös kontext då intresset för och kontakten med de etablerade religioner visat sig vara lågt bland landets elever. Livsfrågor har också ansetts vara av den art att de är universella och därmed ska vara med till att belysa likheter elever emellan i ett klassrum som allt mer kommit att präglas av religiös och etnisk pluralism. Parallellt med att livsfrågorna anses vara universella uppfattas de också som personligt utvecklande och ska knyta an till den enskilde individen. Falkevall väljer att utgå från bl a Sven G. Hartman:s definition av livsfrågor och finner här exempel på livsfrågor som ”eviga frågor”, frågor om gott och ont, rätt och orätt. Denna förståelse av livsfrågor förespråkar en undervisning som i högre grad tar utgångspunkt ur varje individ och dennes existentiella frågor snarare än ur en religion (Falkevall, 2010: 18, 32, 80, 88).

2.4 Vems religion? ”Experter kontra lekmän”

Studiet av religioner utifrån *världsreligion-paradigmet* har kommit att bli en studie av elitens religion. Den version av världsreligionerna som anges i böckerna och lärs ut i klassrummet utövas endast av de religiösa experterna som t ex präster och teologer. Detta görs trots att de flesta av de som bekänner sig till dessa religioner, kristna, muslimer, hinduer osv., tänker och praktiserar religionen på ett annat vis. Denna data får dock inte plats i världsreligion-paradigmet och kommer istället att marginaliseras (Owen, 2011: 255f, 259).

Den tyske sociologen Thomas Luckmann har framfört liknande åsikter då han argumenterat för att ett fokus på de institutionaliserade religionerna riskerar att innebära att man missar de verkligt viktiga källorna som formar de värderingar och trosuppfattningar som gäller för de flesta människor i dagens samhälle. Luckmann varnar för att begränsa studiet av religion till frågor endast rörande institutionaliserade religioner och därmed bortse från de verkligt angelägna frågorna som formar många människors liv idag (Lynch, 2007: 130).

Teologen Kathryn Tanner menar att det inte går att tala om någon ”ren” eller ”ursprunglig form” av religion, i hennes fall kristendom, då synkretism och kulturell blandning har påverkat denna sedan starten. Den kristna-kulturen menar hon lånar, liksom andra kulturer, från omvärlden och dess stabila grund urholkas genom konsumtionskulturen. Konsumtionskulturen tillsammans med den moderna teknologin har möjliggjort ett agerande för varje individ vad gäller att konsumera, producera och dela kultur på ett sätt som tidigare inte varit möjligt. Detta utbrott av

möjligheter till individuellt agerande utgör en fundamental utmaning till mer kontrollerade system vad gäller godkännande och produktion av religiösa traditioner (Tanner, 1997: 61-64).

Vincent J. Miller, även han teolog, ser inga principiella problem med det breda kulturella agerandet men menar att det finns en problematik gällande *hur* personer utövar detta kulturella agerande. Han menar att konsumtionskulturen, av vilken populärkulturen är en del, endast uppmuntrar till ett ytligt förhållningssätt till religiösa element. Vi har inom konsumtionskulturen lärt oss att betrakta trosuppfattningar, symboler och handlingar likt handelsvaror som lätt går att skilja från sin traditionella kontext. Detta innebär att sambanden mellan olika religiösa element försvinner samt dess påverkan och kontakt till samhälleligt liv kommer att uppfattas på ett enbart ytligt plan. Allt detta pågår att konsumtionssamhället lärt oss att uppfatta och behandla varor på detta sätt (Miller, 2005: 23ff, 29).

2.5 Religion och populärkultur

Lynch menar att religiösa budskap förfinas genom media då de i detta format interagerar med personer i deras vardag. Han menar vidare att media och populärkulturen omvandlar den traditionella religionen och lyckas agera bortom de ramar som finns för de traditionella religiösa institutionerna. Studie av religion bedrivs därför, enligt Lynch, med fördel utifrån ett funktionalistiskt perspektiv genom vilket vi ges möjlighet att förstå hur populärkultur snarare än den institutionaliserade religionen bidrar till meningsskapande och formar identiteter, värderingar och trosuppfattningar (Lynch, 2006: 482, Lynch, 2007: 125, 131). Även ungdomar som framstår som sekulära använder sig av och sätter samman teman från populärkulturen för att konstruera en egen moral och ett andligt ramverk genom vilket de kan tolka världen och frågor som rör Gud, hopp och ondska. Populärkulturen som tidigare varit en till stora delar sekulär värld har kommit att inkludera allt fler religiösa uttryck (Mahan, 2007: 52f). Där grupper som Beatles och Rolling Stones under 60-talet kunde ses som unika och banbrytande med sina referenser till både hinduism och satanism i sånger som "Within You Without You?" och "Sympathy for the Devil". Där Madonna så sent som på 80-talet (som utöver sitt artistnamn) provocerade den katolska kyrkan med till exempel "Papa Don't Preach" väcker det inte lika stor uppståndelse idag när Kanye West döper ett album till "Yeezus" eller att Svenska Akademien refererar till Babylon i "Ctrl+Alt+Del". Vi har hört och sett det förut och vant oss vid att det i populärkulturen görs referenser till religiösa tankar och skrifter.

2.6 Religion och postmodernitet

En trend som går att se i dagens västerländska samhälle är att allt fler söker sig bort från de traditionella och etablerade religiösa institutionerna. Istället väljer folk att plocka olika delar från

diverse religiösa resurser som finns att tillgå i det pluralistiska och mångkulturella samhället och som de anser passar in i deras egna tro. En av dessa resurser som ger mening och som folk vänder sig till är populärkulturen (Possamai, 2009: 27).

I populärkulturen ges det utrymme för religiösa "hybrider" som av teologer skulle ses som omöjliga att förena, t ex tanken om att efter döden komma till helvetet för att sedan återfödas. Det är idag möjligt att konsumera olika religioner på samma gång utan att behöva bekymra sig om de ur ett teologiskt perspektiv är förenliga eller ej. Denna möjlighet är ett resultat av det *postmoderna* samhälle och den konsumtionskultur som vi lever i (Possamai, 2009: 68). Postmoderniteten ska i detta sammanhang förstås som en tid där modernitetens teorier (framlagda av bland annat Marx, Durkheim och Weber) inte längre kan anses förklara det samhälle vi lever i. Samtalet om moderniteten har kommit att omtolkas och anpassats till nya sociala strukturer och samhällsliga fenomen som växt fram under 1960-talet och framåt. Postmodernism är i sig inte en tidsepok utan ett sätt att tänka och uppfatta världen. Moderniteten kan sägas ha karaktäriserats av *förnuft* och detta i två olika riktningar som i sig utgjorde en motsättning. För det första produktivitetens förnuft där strävan att nå profit är det överordnade målet och där rationaliteten är styrande. Den andra typen av förnuft som härskade under moderniteten var den som hävdade och ledde fram till autonomi för det moderna samhällets aktörer (individer likväl som kollektiv) och som på samma gång kritiserade de traditionella och religiösa krafterna som var styrande innan upplysningens tid. Profitens förnuft kan anses ha gått segrande ur denna strid, alternativt gett möjligheten och friheten att som konsument välja och forma sitt liv genom de produkter som finns att tillgå. Hur man än väljer att se på det har den rationella produktionen, med sin jakt på profit, lett till att det postmoderna samhälle som vi idag lever i kan benämnas som ett konsumtionssamhälle från vilket vi inte kan fly, inte heller religionen. På samma vis är kultursektorn också en del av detta rationaliserade system av produktion och konsumtion. Just masskonsumtionen anses vara ett av det post-moderna samhällets viktigaste karaktäristika. Alla som är en del av samhället tar del av denna och de som av en eller annan anledning inte deltar är kort och gott exkluderade. Konsumenten behöver inte nödvändigtvis ses som en passiv mottagare utan kan inta en aktiv roll som genom sin konsumtion är med till att forma sin egen identitet. Detta agerande och skapande av den egna identiteten kan liknas vid ett kollage där olika delar aktivt fogas samman och kan ge upphov till nya kulturella identiteter (Possamai, 2009: 70-73).

Religionen är som ovan nämnt inte en isolerad ö utan en del av denna konsumtionskultur. Vad detta inneburit för religiösa grupper är bl a att de för att kunna nå ut med sitt budskap tvingas tala med det språk som den breda massan förstår, nämligen konsumtionens språk. Detta ska inte förstås som att det enbart är materiella ting som nu saluförs utan även kulturen har sin

plats varuhyllan. Här ges den religiöse konsumenten möjlighet att ta till sig olika religioner likväl som populärkultur och därigenom skapa sin egen spiritualitet istället för att ta till sig ett färdigt program.

När religionen blir en del av marknaden har också den auktoritet som tidigare kunde tala om för folket vad de skulle tro på försvunnit. Den enskilde individen har möjlighet att på egen hand utforska och välja fritt bland de religiösa, spirituella och filosofiska tankar och kunskaper som spridits på denna marknad. Detta leder inte sällan till att folk väljer ut och tar till sig delar ur en religiös riktning som de uppskattar utan att omfamna hela religionen eller trosriktningen (Possamai, 2009: 76f). Vincent J. Miller menar att detta innebär att traditionella källor för identitets- och meningsskapande har kommit att sättas ur spel och dagens individ måste själv ansvara för att ständigt omförhandla vad som ger mening och identitet i en ständigt föränderlig värld (Miller, 2005: 90).

Vad vi har att göra med är inte så mycket sekularisering i den förståelsen att religionen försvinner utan snarare en *post-sekularisering* där religionen förändras. Att dra slutsatsen att ett sjunkande deltagande i kyrkliga aktiviteter är ett resultat av minskad religiositet är alltså en felaktig sådan, det är snarare ett uttryck för en förändrad religiositet. Vi ges möjlighet att utforska olika religioner och plocka ihop och blanda delar ifrån dessa för att konstruera en personlig andlighet. Detta menar Lipovetsky är en effekt av vad han betecknar som "individualismens andra revolution" och som karaktäriseras av narcissism. De personer som kan räknas in i denna strömning är inte intresserade av "makro-identiteter" utan riktar istället fokus mot den egna personen och skapar vem han eller hon är (Possamai, 2009: 53, 57, 79). Religiösa symboler, handlingar och myter fortsätter att ha inflytande på människors liv men med den skillnaden att religiösa auktoriteter och institutioner inte längre dikterar villkoren för hur dessa används. Vincent J. Miller väljer att tala i termer av en "avreglering" av den religiösa marknaden och det monopol som tidigare varit rådande på den. I denna tanke om avreglering vilar uppfattningen att religionen tidigare tillhört religiösa ledare som försökt kontrollera människors tro och utövande av denna. Numera använder människor sig av religion som en kulturell resurs som kan formas och inordnas i en personlig "syntes-tro" (Miller, 2005: 92f).

2.7 Religion och vardag

Den *funktionella* förståelsen av religion har lyfts fram av Emile Durkheim som menar att samhällen har ett behov av religion för att upprätthålla de strukturer och värderingar som utgör det kollektiva medvetande, utan vilket ett samhälle inte kan existera. Durkheim ansåg dock att den traditionella religionen var på kraftig tillbakagång i takt med att det moderna samhället växte fram och att ett alternativ till religionen som "samhällets lim" var nödvändigt för att hålla ihop samhället framöver (Durkheim 2001[1912]: 322f).

En teoretiker som tagit Durkheims tankar vidare och som applicerat dennes modell på vårt nutida samhälle för att förklara vad som idag binder samman det sociala livet är sociologen Nick Couldry. Han identifierar tre faktorer (i Durkheims teori) som tillsammans utgör detta "samhällets lim". För det första upplever människor sig vid vissa tillfällen som uteslutande sociala varelser, som en del av en social värld. Det vi gör vid dessa tillfällen är riktat mot ett specifikt objekt som har vår uppmärksamhet, som en totem, och vissa ritualer som bekräftar betydelse av dessa heliga objekt (Couldry, 2000: 15). De utmärkande drag, kring vilka dessa tillfällen av gemenskap och delade upplevelser är ordnade är vad som skapar de viktigaste kategorierna genom vilka det sociala livet är organiserat. Denna modell förklarar enligt Durkheim religionens och det religiösa beteendets sociala ursprung samt gränsen mellan det heliga och profana i ett samhälle (Couldry, 2000: 15f). Utifrån denna modell kring förståelsen av det heliga och vardagliga drar Couldry en parallell till dagens media-samhälle och menar att distinktionen mellan "media-världen" och "den vanliga världen" är av samma art. Couldry anser att denna åtskillnad är avgörande för att förstå den inverkan som media har på dagens samhälle (Couldry, 2003: 6ff). Den unika känsla av samhörighet som vi kan tänkas känna vid mediala sammanhang är resultatet av ett rutinmässigt beteende när vi till exempel ser på film eller lyssnar på musik. Det som gör denna situation helig i en Durkheimsk förståelse är att det är mer på spel än endast ett konsumerande av just bilder eller musik, den sociala samvaron kring detta medium ger en större kollektiv känsla. Kontakt mellan människor i den post-moderna eran är baserad på gemensamt delade känslor, ofta av virtuell karaktär (Sumiala-Seppänen, 2006: 21).

2.7.1 Populärkultur, identitet och vardag

En del av de (ovan nämnda) virtuella och gemensamt delade känslor som ungdomar och tillika skolelever skaffar sig härstammar från populärkulturen. Bourdieus *habitus*-begrepp innefattar tanken att konsumerande av populärkultur gör det möjligt för grupper att inkludera och exkludera andra grupper och på så vis definiera vad som är utmärkande för den egna gruppen. De populärkulturella (p)referenserna som är en del av en persons *habitus* och på samma gång ett resultat av detta skapar och upprätthåller den syn och förståelse av världen som är utmärkande för den grupp man tillhör (Laughey, 2006: 38). Denna tanke går även att finna hos Possamai som menar att populärkulturen utgör en plattform för vår biografi, vi lever genom och med populärkulturen och vi skapar våra liv och ser oss själva genom populärkulturen (Possamai, 2009: 26).

Studier som gjorts vid skolor visar att eleverna i sin skolvardag i mycket hög utsträckning tar del av musik som de personligen valt och bär med sig och en skola där musik inte är en del av elevers vardag skulle vara en markant annorlunda skola. Elever använder sig av musiken

dels för ren personlig underhållning, eller kanske snarare för att undvika att bli uttråkade, men också för att presentera sig själva inför andra. En sådan presentation av den egna musikmakaren kan leda till sympatier och verka tilltalande hos vissa personer samtidigt som det för andra verkar direkt motsatt och istället leder till avståndstagande (Laughey, 2006: 140f, 184).

2.8 Populärkultur och lärande

Thomas Ziehe, professor i pedagogik, menar att det är nödvändigt att undervisningen engagerar om denna ska kunna uppnå goda resultat. Engagemang går att finna i den del av verkligheten som är *identitetsrelevant* samt i den som Ziehe betecknar som *narcissistiskt intressant* (Ziehe, 1986: 185ff, 193).

Magnus Persson bygger vidare på Ziehe:s tankar och identifierar två typer av tillvägagångssätt där elevers intressen och erfarenheter utgör utgångspunkt för undervisningen. För det första kan elevers intressen användas som en ”morot” för att få dem att arbeta med andra färdigheter och ämnen. I detta fall begränsas undervisningen till att ta elevers intressen i beaktning och respektera dessa men de varken utmanas eller problematiseras. Det andra tillvägagångssättet har som mål att skapa en ökad förståelse för dessa intressen och erfarenheter och gör så genom att placera in dessa i större sociala sammanhang. I centrum för denna pedagogik står hela tiden målsättningen att skapa nya erfarenheter utifrån gamla erfarenheter (Persson, 2000: 49).

Teologen L. Phil Barnes menar att det postmoderna samhället kännetecknas av individualisering och på samma gång globalisering. Utifrån dessa fenomen växer det fram religiösa identiteter som ges näring från olika typer av digital kommunikation snarare än från religiösa institutioner. Barnes menar att en utmaning för dagens undervisning i religionskunskap ligger i att kunna erbjuda eleverna färdigheter att behandla material från dessa varierande typer av kultur som formar denna religiösa mångfald och som vi ser resultatet av i dagens samhälle (Barnes, 2007: 69). Dessa tankar ligger i linje med den mediapedagogiska tradition som sätter ideologikritik i fokus och som lyfts fram av David Scholle och Stand Denski. Kärnan i denna pedagogik är att eleverna ska göras medvetna om hur olika medier sprider olika värderingar och ideologier (Persson, 2000: 79).

3 Metod

I detta avsnitt vill jag redogöra för mina metodologiska utgångspunkter och den syn på vetenskap som denna studie vilar på. Valet av metod kan sägas vara beroende av studiens syfte då olika metoder lämpar sig bättre än andra beroende på vad det är för data som ska samlas in. Mitt syfte är att nå en djupare förståelse för olika lärares uppfattningar av användandet av populärkultur i religionskunskapsundervisningen. Utifrån detta syfte har jag funnit det lämpligt att använda mig av intervjuer för att insamla data då intervjun ger möjlighet att få djupgående information om en persons uppfattningar. Den data som samlats in under intervjutillfällena har jag sedan tolkat med hjälp av det teoretiska ramverk som presenterades i föregående teori-avsnitt.

3.1 Vetenskaplig positionering

Det klassiska vetenskapliga idealet om värdefrihet är omöjligt inom samhällsvetenskapen (Holme & Solvang, 1997: 30) men behöver för den sakens skull inte innebära att dessa studier präglas av godtycke. Denna studie har en kunskapsteoretisk positionering som är tolkningsinriktad. Denna syn på vetenskap och vad som är möjligt att studera innefattar tanken om att det inte finns något objektivt observerbart ”där ute” utan att världen konstrueras och tolkas av dem som ingår i den (Bryman, 2007: 250). Effekterna av denna vetenskapssyn på min studie är att jag inte gör anspråk på att ge den objektiva sanningen om *hur* lärare uppfattar populärkultur i relation till den egna undervisningen. Det jag ägnar mig åt är snarare att presentera en tolkning av den data som ingår i min studie och denna tolkning tar stöd i teoretiska begrepp och diskussioner som presenterats i föregående teorikapitel. Hur jag uppfattar och tolkar dessa teorier utgör det ”filter” genom vilket jag sedan kan se min data och analysera denna. Innebörden som tillskrivs olika begrepp som i sin tur används för att analysera data är alltså inget neutralt eller objektivt utan i högsta grad beroende av mina egna tolkningar och konstruktioner av verkligheten. All kunskap förmedlas genom begrepp vilket innebär att det är omöjligt att göra neutrala observationer och beskrivningar av verkligheten (Danemark, 2003: 41f, 77). Vad detta sedan mynnar ut i är en ökad subjektiv förståelse för det aktuella området snarare än en objektiv sanning.

3.2 Deskriptiv & Normativ

Min frågeställning utgörs av två nivåer, en *deskriptiv* samt en *normativ*. Den deskriptiva nivån kan i detta fall både ses som en fristående fråga i sig med ett egenvärde och dessutom som en grund som den senare normativa analysen. För att kunna uttala sig om varför något bör vara på ett visst sätt och

göra värderingar är det nödvändigt att först skapa sig en god grund för detta och denna grund utgörs av den beskrivande studien. Det normativa argumentet kan anses vila på ett rent empiriskt påstående (Teorell & Svensson, 2007: 22f, 30).

Den normativa delen av denna studie utgörs av ett ställningstagande till *varför* populärkultur bör inkluderas i religionsundervisningen. Lika lite som jag syftar till att ”bevisa” hur lärare ser på användandet av populärkultur i undervisningen har jag som ambition att objektivt bevisa vad som är rätt i denna värdefråga. Vad som dock är möjligt att göra och tillika vad jag strävar efter är att utifrån min empiri och teori anföra goda skäl till *varför* den slutsats jag kommer fram till kan anses vara rimlig. Ett värdeomdöme, likt det jag presenterar, kan inte vara mer eller mindre sant, däremot kan graden av giltighet variera (Teorell & Svensson, 2007: 29), detta beroende av min förmåga att knyta detta värdeomdöme till min data och teoretiska utgångspunkter.

3.3 Intervju

Den form av kvalitativ metod jag valt att använda mig av för att samla in data är intervjun och mer specifikt den variant som kallas *respondentintervju*. Denna form av intervju kännetecknas av att den person som intervjuas själv är delaktig i den företeelse som ligger i fokus för studien. För att kunna få en förståelse för den situation som individer och grupper befinner sig i är det nödvändigt att komma tätt inpå dessa. Först i detta läge är det möjligt att som forskare se världen utifrån en annans perspektiv och förstå situationer inifrån, vilket är målet med den kvalitativt inriktade undersökningen (Holme & Solvang, 1997: 92, 104).

Syftet med de intervjuer jag valt att genomföra och (som tidigare nämnts) det generella syftet med kvalitativa intervjuer är att få en förståelse för fenomen utifrån intervjupersonernas subjektiva perspektiv. De intervjuer jag genomfört har varit av den typ som benämns som *semistrukturerade*. Vad som karakteriserar denna typ av intervju är att den till stora delar liknar ett vanligt samtal mellan två personer men med den skillnaden att ett visst fenomen eller en frågeställning står i fokus. Fördelen som jag ser det med att välja den semistrukturerade formen för intervju är att jag kan ta utgångspunkt ur en fastlagd tematisk ram men ändå har möjlighet att följa upp olika sidospår och teman som intervjupersonerna tar upp under intervjutillfället.

Intervjuförfarandet genomförs med hjälp av en intervjuguide som ger intervjun dess struktur med frågor som indelas i olika teman. Dessa olika teman har gjorts utifrån de teoretiska ramar som min studie vilar på och dessa kommer sedan att återkomma i analysen. Fördelen med att göra en tematisering med förhållandevis strukturerade frågor är att detta underlättar analysarbetet senare i processen (Kvale & Brinkmann, 2009: 24ff, 134). Intervjuguiden säkrar att samtalen i de olika

intervjuerna kretsar kring samma teman och att dessa teman avhandlas med ett par på förhand givna frågor.

Då den kvalitativa intervjun utgörs av interaktion mellan intervjuare och intervjupersonen finns en möjlighet att den kunskap som konstrueras i detta interagerande skiftar beroende på interagerandet mellan de deltagande subjekten. Ett upplägg för en intervju behöver nödvändigtvis inte falla lika väl ut vid två olika tillfällen beroende på just denna interaktion. Det går heller inte att komma bort från det faktum att vissa intervjupersoner är mer tacksamma att intervjuas än andra, de ger långa, beskrivande och inte självmotsägande svar på de frågor som ställs (Kvale & Brinkmann, 2009: 32). Det är alltså svårt att uppnå samma resultat vid olika intervjutillfällen beroende på interaktionen mellan mig och dem jag intervjuar. Det finns möjlighet att anpassa upplägget av intervjun efter de olika intervjupersonerna och situationerna för att främja informationsinsamlingen. Allt för stora förändringar innebär dock en risk att den information som samlas in är av olika slag vilket gör det svårt att i nästa led göra en entydig tolkning av denna (Holme & Solvang, 1997: 82).

3.4 Urval

Som ovan nämnt är varken statistisk generalisering och representativitet de centrala syftena vid utövandet av kvalitativa metoder. Trots detta är urvalet av vikt för undersökningen (Holme & Solvang, 1997: 101). En för min del grundläggande punkt i mitt val av intervjupersoner var att dessa skulle ha någon erfarenhet av populärkultur i den egna undervisningen. Utan denna erfarenhet har jag svårt att se att de kunnat tillföra min studie något av större intresse. Utöver detta grundläggande kriterium hade jag en önskan att inkludera både kvinnliga och manliga intervjupersoner. Anledningen till detta är att det är att få ett så stort informationsinnehåll som möjligt och detta uppnås genom spridning av intervjupersonernas egenskaper, t ex kön (Holme & Solvang, 1997: 104). Jag kontaktade samtliga högstadieskolor i Malmös innerstad men responsen var inte vad jag förväntat. Slutligen valde tre lärare att ställa upp på intervju och av dessa var två män och en kvinna som jag har valt att kalla för David, Marie och Kristian. De tre lärarna har alla över tio års erfarenhet av att undervisa i religionskunskap och samtliga uttryckte att de hade erfarenheter av att använda populärkultur i sin undervisning.

3.5 Intervjupersonerna

De personer som intervjuats inom ramarna för denna uppsats är tre högstadielärare och jag har i detta arbete valt att kalla dem för *David*, *Marie* och *Kristian*. Gemensamt för de tre är att de alla undervisar

i ämnet religionskunskap, dock med varierande erfarenhet av läraryrket sett till tid. Kristian är 40 år gammal och har undervisat i 14 år med vad han själv beskriver som varierande intensitet men har arbetet som lärare på heltid de senaste 12 åren. Han har sedan fem år tillbaka en anställning på en högstadieskola belägen i Malmö kommun. Skolan är hans sjätte skola i ordningen och Kristian har tidigare varit anställd på andra skolor runt om Sverige. Kristian är utbildad SO-lärare från Malmö Högskola men förklarar att han ”tekniskt sett” är utbildad i Lund. Han förklarar att en stor del av skolans elever kommer från hem som har det ganska gott ställt men också med ganska liten erfarenhet från den akademiska världen. Min andra intervjuperson som jag valt att kalla Marie är 43 år gammal och är (likt Kristian) utbildad SO-lärare från Malmö Högskola med ämneskunskaper från Lunds Universitet. Marie har arbetet som lärare i 12 år i samma stadsdel i centrala Malmö och varit verksam på sin nuvarande skola sedan 1999. Marie beskriver skolans elevers socio-ekonomiska bakgrund som otroligt blandad med elever från hela Malmö och att cirka en tredjedel av skolans elever och deras föräldrar gjort aktiva val för att gå på just denna skola. Hon förklarar skolans popularitet med att den är liten, har ett bra rykte, och bra resultat. David som är den tredje intervjupersonen är 57 år gammal och är utbildad adjunkt från Malmö Högskola med examen i ämnena religion, historia och geografi. Han undervisar i samtliga SO-ämnena och har arbetat som lärare i 32 år på sammanlagt fyra olika skolor runt om i Malmö. David har undervisat på sin nuvarande skola i 21 år och beskriver skolan som benägen i en fattig del av Malmö. Två tredjedelar av skolans elever kommer från invandrarfamiljer och David beskriver dessa som familjer med låg status tillhörande ”socialgrupp tre”. Skolan har klasser med specifik ämnesinriktning vilket lockar elever från andra delar av Malmö och dessa ger skolan en annan struktur än vad som varit fallit utan dem, förklarar han. Många av skolans elever kommer från familjer med hög arbetslöshet, språkproblem och låg utbildning och detta avspeglar sig negativt i elevernas förhållande till skolan och studier, menar David. Han uttrycker att eleverna saknar motivation att studera då det inte finns en tradition av detta eller uppfattning om att det är viktigt i de hem de kommer från. Mycket av Davids arbete går enligt honom därför ut på att stimulera de svagare eleverna medan de duktigare eleverna tyvärr kommer i skymundan.

3.6 Validitet och reliabilitet

Graden av validitet i en studie beror på i vilken utsträckning man lyckats undersöka det man faktiskt säger sig göra (Bryman, 2007: 257). I min studie där intresset varit lärares uppfattning av populärkultur i religionsundervisningen kan graden av validitet sägas vara beroende av vad jag och mina informanter lägger i begreppet *populärkultur*. Ett överensstämmande i uppfattningen av vad populärkultur är innebär goda förutsättningar för att studien ska uppnå hög grad av validitet. Vid mina intervjuer har jag därför inledningsvis låtit intervjupersonen definiera begreppet populärkultur för att

se vad hon eller han lägger i detta. Om denna uppfattning inte stämt överens med den definition jag valt att förhålla mig till (som beskrivs i kapitel 2) har jag förtydligat min egen utgångspunkt för förståelse av begreppet och hur jag förhåller mig till det i de frågor jag ställer. Detta moment kan beskrivas som något av en balansakt då jag samtidigt inte vill pracka på mina uppfattningar på den intervjuade men ändå styra in denne i tankebanor som gör att vi pratar om samma sak. Det finns också en poäng i att reda ut begrepp och meningar som är relevanta för studien då detta ger en pålitlig utgångspunkt vid starten av analysen. Ett tillvägagångssätt för detta är att jag som intervjuare, löpande under intervjuens gång, söker att bekräfta de tolkningar som jag gör av de svar som ges. Huruvida de tolkningar av svaren som görs kan sägas vara förnuftiga eller inte är avgörande för studiets grad av validitet (Kvale & Brinkmann, 2009: 136, 149, 232). Om och när denna balansgång lyckas och den som intervjuas upplever att denne blir lyssnad på kan det uppstå en situation som präglas av tillit och upplevs som meningsfull för alla inblandade parter (Holme & Solvang, 1997: 105).

Den kvalitativa intervjuens egenskaper, så som de beskrivs ovan, kan alltså anses tillföra studien en hög grad av *validitet*. Närheten till informationskällan ger goda förutsättningar för att göra relevanta tolkningar av data (Holme & Solvang, 1997: 82) vilket för min del innebär att jag kan utgå från att det som sägs i intervjun är relevant i förhållande till vad jag vill undersöka.

Graden av validitet i min data är tätt förbunden med huruvida intervjupersonerna faktiskt säger vad de menar eller om de försöker svara i linje med vad de tror förväntas av dom

Vad gäller undersökningens *reliabilitet* kan denna sägas vara av lägre grad då intervjupersonerna har subjektiva uppfattningar/tolkningar. Detta är dock inget större bekymmer i min undersökning eftersom jag, i enlighet med den kvalitativa traditionen, inte har några generaliserande ambitioner. Det kan rentav påstås vara praktiskt omöjligt att kombinera en hög grad av reliabilitet med en mer djupgående studie av personers upplevelser och medvetenhet av den egna vardagen (Holme & Solvang, 1997: 94).

3.7 Etiska överväganden

De etiska överväganden som ska tas i beaktande i ett forskningsarbete kan grovt sagt delas upp i två aspekter; hur forskningsresultatet kan komma att användas och hur de individer som ingår i eller berörs av undersökningen behandlas (Teorell & Svensson, 2007: 20). Det första av dessa överväganden kan vara svårt att säga något om på förhand (då det är en fråga som rör framtiden) men min ambition är att det har en viss grad av relevans för omvärlden och fungerar som ett bidrag till litteraturen på området. Om detta visar sig att vara riktigt kan studien sägas leva upp till kravet om såväl utomvetenskaplig- som inomvetenskaplig relevans. Ett kriterium som anger huruvida en studie

kan anses vara utomvetenskapligt relevant eller ej är dess kontakt med omvärlden och betydning för andra människor och (Teorell & Svensson, 2007: 18). Jag vill påstå att detta kriterium är uppfyllt då studiens normativa ambition kan antas vara av intresse för lärare eller andra som intresserar sig för religionskunskap och undervisning. Att studiens resultat i framtiden skulle kunna användas på ett skadligt sätt har jag svårt att föreställa mig med ämnets karaktär i beaktande och kan därför heller inte se några etiska betänkligheter med studiens fokus. Hur de personer som deltar i min studie, i form av intervjuer, bör behandlas kräver att ett par etiska överväganden tas i beaktande. Dessa överväganden kan uttryckas i form av fyra principer: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Här ställs krav på att deltagarna ska vara informerade om studiens syfte, rätten att själva bestämma över sitt deltagande, uppgifter och informationer om deltagarna ska hanteras konfidentiellt samt att de personuppgifter som eventuellt insamlats endast får användas inom ramarna för den aktuella studien (Teorell & Svensson, 2007: 21). Vad gäller deltagarna i denne studie har de på förhand blivit informerade om studiens och dess syfte samt med en fråga om de önskar att delta. Vid presentationen av intervjuerna har deltagarna anonymiserats och inga andra har haft tillgång till information om deras identitet. De informationer som inhämtats vid intervjuerna har heller inte använts i något annat sammanhang än denna studie.

4 Resultat och Analys

I följande avsnitt kommer jag att presentera resultat och analys av de intervjuer som gjorts med tre lärare i religionskunskap och som utgör empirin i denna studie. Denna kombinerade presentation utgörs av att resultatet av intervjuerna behandlas i ljuset av mina teoretiska utgångspunkter vilket utgör analysen. Resultaten är tematiserade utifrån de frågor som jag ställt och de svar som givits i intervjuerna. Dessa har delats in efter de fyra didaktiska frågorna *vem, vad, hur* och *varför*. Traditionellt sätt har dessa didaktiska frågor fokus på eleven men jag väljer i linje med min frågeställning och syfte för studien att i stället låta läraren vara i fokus. Tyngdpunkten ligger på de tre sista frågorna medan *vem*-frågan behandlas något kortare. *Vad*-frågan syftar till att belysa lärarnas uppfattning av *vad* populärkultur är och hur denna kan komma till uttryck. *Hur*-frågan behandlar hur lärarna uppfattar populärkultur i förhållande till religion samt hur de väljer att inkludera populärkulturen i den egna undervisningen. Den avslutande frågan om *varför* de använder sig av populärkultur i undervisningen skiljer sig från de övriga frågorna då dess natur är *normativ* medan frågorna om *vem, vad* och *hur* är *deskriptiva*. Dessa normativa påståenden ska inte förstås som några objektiva svar på vad som är rätt eller fel ur en didaktisk synpunkt men satta i relation till detta arbetes teoretiska utgångspunkter kan dessa påståenden ges uppbackning och dess giltighet styrkas.

4.1 Vem är läraren?

De tre skiljer sig betydligt åt vad gäller det egna intresset av populärkultur. Marie lyssnar allt mindre på musik och hennes konsumtion av populärkultur utgörs till största delen av de ljudböcker som hon slukar på löpande band. Hon ser även en del film, både hemma och på bio. David lyssnar mycket på musik, gärna av äldre årgång vilket i detta fall innebär musik från nittioalet och bakåt. Den musik som produceras idag och som ungdomar lyssnar på är inget som tilltalar David i någon större utsträckning. Den person som sticker ut mest av de tre gällande det egna intresset för populärkultur är Kristian som beskriver sitt förhållande till populärkultur med orden: ”Jag masskonsumerar och älskar populärkultur.” Han är ”allätare” av populärkultur och håller sig ständigt välinformerad och uppdaterad på vad som sker inom populärkulturen. Kristian lyssnar på mycket musik och är väldigt bred i sin smak, han ser mycket på film och läser också mycket, helst sådan litteratur som han kallar ”nörd-litteratur” och inkluderar generar som science fiction och fantasy.

4.1.1 Kulturellt kapital

Lärarnas upplevelse av att de inte tar del av populärkultur i någon större utsträckning kan också förstås i ljuset av Bourdieus tankar om inkluderande och exkluderande genom populärkulturella preferenser.

De preferenser som eleverna har verkar helt enkelt exkluderande för läraren som inte delar dessa och därmed också upplever att han/hon i ganska låg utsträckning tar del av vad som kan kallas populärkultur. Det *kulturella kapital* som skapas i sammanhang där populärkulturella uttryck konsumeras ger upphov till ett exkluderande av personer som inte är bemedlade med detta. Faktorer som ålder och klädstil kan vara delar av detta kulturella kapital som i nästa steg är med till att göra åtskillnad mellan personer (Laughey, 2006: 38,159). Med sin avvikande ålder och icke-deltagande i elevernas vardag när dessa konsumerar populärkultur får läraren svårigheter att åtnjuta det kulturella kapital som krävs för att ha tillgång till en populärkulturell yttring som den förstås av eleverna.

4.2 Vad är populärkultur i religionskunskapsundervisningen?

Likt vad Persson (2000, s. 22) påpekar visar intervjupersonerna något skilda sätt att definiera populärkultur och vad de förknippar med detta. Alla tre nämner musik som en populärkulturell yttring och att det är något som är tätt förknippat med ungdomskulturer men utöver det så visar de tre prov på olika uppfattningar. Både Marie och David tar upp graffiti som exempel på populärkultur. Graffiti är ett tydligt exempel på en kulturell yttring som i linje med Lynchs förståelse av populärkultur positionerar sina utövare och konsumenter mot andra personer och grupper och kanske tydligare än någon annan står i kontrast till vad som kallas "finkultur".

Kristian är den som ligger närmst Perssons resonemang om vad populärkultur innebär då han inte begränsar detta till någon specifik uttrycksform utan väljer att beskriva det som "mainstream", den kultur som människor till stor utsträckning konsumerar. Detta resonemang ligger i linje med vad som beskrivs som det mest utmärkande draget för det post-moderna samhället, nämligen konsumtion. Det enda måttet som egentligen är användbart i vår tid för att avgöra vad som är populärt är genom att se till i vilken utsträckning detta konsumeras (Possamai, 2009: 70f).

4.2.1 Samhällskommentarer

Om vi istället väljer att utgå från Possamais definition av populärkultur som "ett fastställande av socialt aktörskap och ett spirituellt självbestämmande" kan alla former av kulturellt utövande som ger mening åt den enskilde personen ses som populärkultur. Populärkultur är i denna förståelse uttrycksformer som är med till att forma våra liv och ger oss möjlighet att spegla oss själva i dessa uttryck (Possamai, 2009: 26). David poängterar att man i graffiti-kulturen kan se kommentarer till samhället och att dessa är intressanta att belysa i klassrummet för att ge en förståelse för samhällsliga förhållanden. Detta gör, i Possamai:s terminologi, graffiti till "en plattform för en persons självbiografi" vilket han menar är en av de funktioner som populärkulturen fyller samt en definition av denna. När David påpekar att populärkultur är samtidskommentarer som beroende på tidsepok kan

säga något om världen vid den tiden ligger han väldigt nära de funktioner som Gordon Lynch tillskriver populärkulturen och som definierar denna. Lynch ser populärkulturen, liksom all kultur, som något som informerar om hur en grupp av människor ser och upplever världen. För att något ska kunna klassas som populärkultur menar Lynch att det krävs att den aktuella yttringen kan knyta an till något som är betydelsefullt för människor. Populärkultur kan på så vis ge uttryck för tidens *zeitgeist*, de djupt rotade tankarna om vad som är viktigt i samhället för tiden (Lynch, 2007: 8f). Denna tanke är också genomgående för de tre lärarna som alla ger uttryck för att de ser populärkultur som samtidskommentarer.

4.2.2 Kollektiv identitet

Både Marie och David upplever att populärkulturen och mer precist hiphop-kultur influerar eleverna i stor utsträckning och kommer till uttryck genom den musik de lyssnar på, hur de klär sig och det språk de använder för att kommunicera med varandra, både vad de säger och hur de säger detta (Intervju med "Marie", 2011-10-10, Intervju med "David", 2011-10-11). Båda två ger uttryck för att populärkulturen i detta avseende har negativ inverkan på eleverna då det språk och de värderingar som förmedlas inte alltid är förenlig med skolans värdegrund. Populärkulturen kan i detta sammanhang ses som något som binder samman gruppen och förmedlar värderingar till gruppens medlemmar. Utifrån dessa egenskaper fyller populärkulturen, i detta fall hiphop, de funktioner som Durkheim tillskriver religionens främsta, nämligen att öka kontakten mellan individer i ett kollektiv. Inom den lilla klanen skapas ett ömsesidigt beroende mellan de personer och de saker som anses vara en del av den. Alla enheterna i klanen är kopplade till varandra och tillsammans utgör de ett moraliskt system (Durkheim, 2001: 116, 258).

4.3 Hur används populärkultur i religionskunskapsundervisningen?

Det råder enighet bland de intervjuade gällande att populärkultur i religionskunskapsundervisningen kan användas som en inkörsport för att diskutera olika ämnen. Ett populärkulturellt uttryck (till exempel en sång) kan tänkas ligga närmre eleverna än det ämnesstoff som senare ska behandlas och därmed fungera som en konkret länk till detta stoff. Både Marie och David berättar hur de har använt sig av discogruppen Boney M och deras låt "Rivers of Babylon" som en ingång för att prata om "tvåflodslandet". Marie finner denna låt lämplig med motiveringen: "Man har alltid refererat till det bördiga landet" (Intervju med "Marie", 2011-10-10). Denna form av användande av populärkultur som ett instrument för att nå till andra identifierbara objekt kan anses vara uttryck för ett fokus på

religionens *materiella* koncept. Religionen blir i detta fall likställd med de verkliga och de externt observerbara beståndsdelarna. Detta menar David Lynch också är det vanligaste förhållningssättet till religionen när denna ska belysas i en populärkulturell kontext. Populärkultur blir enligt Lynch ofta intressant att använda sig av om den på något sätt refererar till materiella och kanoniserade aspekter av institutionaliserade religioner. Fördelarna med att studera religion utifrån detta koncept är att det på ett tydligt sätt avgränsar vad religion är och därmed undviker den förvirring som kan uppstå vid en studie av religion men som inte begränsas till de religionens kanoniserade traditioner och institutioner (Lynch, 2007, s. 126f, 129).

4.3.1 Beståndsdelar eller Enheter?

I huvudsak är det enligt religionens materiella koncept som de intervjuade lärarna har valt att använda sig av populärkultur i sin religionsundervisning och Kristian illustrerar detta med ett exempel ur den egna undervisningen. I samband med undervisning kring Buddhismen valde han att spela upp låten "Karmakontot" med Timbuktu för att illustrera och diskutera tanken om karma inom buddhismen. Som Kristian beskriver detta förfarande valde han att använda sig av populärkultur (i detta fall Timbuktu) för att illustrera något som han själv pratat om men också för att med enkla medel föra in en ny röst i klassrummet. Kristian förklarar att han har valt att prata om karma-tanken till stor del utifrån Timbuktu:s text för att påvisa att det är en tanke som finns närvarande här och nu och inte tillhör en svunnen tid eller människor tusentals mil bort. Han väljer alltså att utgå från vad som faktiskt sägs i låten och använda detta som underlag för vidare diskussion snarare än endast att låta det populärkulturella inslaget fungera som ett instrument till kanoniserat material och religiösa experter. Detta förhållande till religion är vad Suzanne Owen argumenterar för när hon skriver att vi måste komma bort från det synsätt på religion och religionsundervisning som hon benämner *världsreligion-paradigmet*. Detta synsätt finns genomgående i läroböcker där olika religioner presenteras likt enhetliga koncept som antas existera åtskilda och oberoende av varandra. Om vi enbart håller oss till "experterna" som utgörs av olika representanter för religionerna kommer de vardagliga och pluralistiska uppfattningarna av religion att marginaliseras till förmån för vad hon betraktar som elitens religion. Fokus på religiösa texter och främjande av en allmängiltig och essentialistisk förståelse av religion, menar Owen, är ett uttryck för kolonialism i studiet av religion. Denna kolonialism marginaliserar en betydande del av religiositet och upprätthåller ett tänkande i "vi och dom". I linje med det exempel som Kristian beskriver förespråkar Owen en religionsundervisning som ger plats åt individers upplevelser och uppfattningar av religion och som motsäger bilden av religionen som något essentiellt. En förståelse av religion som något pluralistiskt är i Owens förståelse

mer riktig än läroboks-religionen som i sin renaste form faktiskt bara praktiseras av religiösa ledare och teologer (Owen, 2011: 254ff, 259f).

4.3.2 Vems religion?

Kristian har en klar uppfattning i frågan gällande om Timbuktu och andra lekmän kan anses vara lämpliga som källor till diskussion om religiösa företeelser eller om man måste vända sig till de religiösa experterna för att nå svar i dessa frågor. ”Jag blir nervös om vi inte kan prata om religion utan att lita till experterna. Jag vänder mig gärna till experterna men vill inte ge dem tolkningsföreträde” (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Kristian ger här uttryck för den avreglering av den religiösa marknaden som Vincent J. Miller beskriver. Miller menar att det inte längre är enbart de religiösa experterna som bestämmer villkoren för hur religion ska förstås utan uppfattningen av denna kan formas utifrån en rad olika resurser (Miller, 2005: 92). David har en annan inställning i frågan och betonar vikten av att påpeka för elever att lekmannens religiositet är dennes personliga uppfattning av religionen och inte en representant för ”den riktiga religionen”. Marie ger uttryck för en medelväg när hon säger att man visst kan nå en förståelse för en religion utan att vända sig till religiösa experter men att det finns vissa kriterier för varje religion. ”Det är otroligt viktigt att lyfta fram att det finns olika ramar som varje religion har. Man måste inte leva exakt inom de ramarna för att kunna tillhöra religionen. Varje människa eller varje familj har sitt sätt” (Intervju med "Marie", 2011-10-10). Detta resonemang finner stöd hos Lynch som menar att exkluderande kategoriseringar av religion kan verka förvirrande då dessa många gånger stämmer illa överens med individens eller dennes familjs mer eklektiska och synkretistiska religiositet. Han menar vidare att utanför skolan är det främst fundamentalister som försvarar bilden av religionen som bestående av exkluderande kategorier (Lynch, 2011: 261).

Davids mening om att det finns ”en riktig religion” att förhålla sig till är en uppfattning som även möter motstånd från Kathryn Tanner som menar att dagens religioner präglas av *synkretism* och att religionen inte på något vis är kulturellt självförsörjande utan snarare är att betrakta som en ”kulturell parasit”. Tanner, som fokuserar på kristendomen, menar att inga teologer bygger upp sina resonemang om Gud, samhällen eller människor helt på egen hand utan skapar dessa utifrån intryck av kulturella fenomen som sprungit ur det bredare samhället. Genom att välja bland olika kulturella uttryck och anpassa dessa i förhållande till den egna tron utvecklas teologin (Tanner, 1996: 113). Kultur fungerar som ett sätt att ge mening och tolka vardagen och är i ständig förändring (Miller, 2003: 21) vilket innebär att vi inte kan säga att det finns ”en riktig religion” att förhålla oss till eftersom förståelsen av denna förändras i takt med kulturella förändringar. Ett tydligt exempel på

denna religiösa synkretism, där religiösa uttryck tar nya former sätts i en ny kontext är den ovan nämnda sången "Karmakontot". Karma-tanken placeras och uttrycks här i en icke-buddhistisk kontext och visar tydligt hur populärkulturen gör det möjligt att ta sig bortom det Owen (2011) benämner som *världsreligionsparadigmet*.

Marie säger att hon uppfattar det som svårare att föra in populärkulturella inslag i religionskunskapsundervisningen än i språkundervisningen. Anledningen till detta förklarar hon är att hon i sin religionsundervisning främst fokuserat på jämförelser av skillnader och likheter mellan olika religioner. Jag får också uppfattningen att Marie ser populärkultur som ytterligare ett moment som ska behandlas i undervisningen snarare än ett medel för att illustrera olika religiösa tankar, traditioner och uttryck. Detta kan ses som ett uttryck för en materiell uppfattning av religion och att religion lämpligen studeras utifrån kanoniserade källor och material. Denna tes stärks av att Marie när hon lyfter in musik i religionsundervisningen främst använder sig av traditionell musik, till exempel mantran i samband med undervisning kring buddhism (Intervju med "Marie", 2011-10-10).

4.3.3 Livsfrågor

En stor del av den religionsundervisning som lärarna beskriver har sitt fokus på världsreligionerna och man tänker kring religion i termer av etablerade religioner. Detta kan ha sin förklaring i att både läroplanen och de elever man har i sitt klassrum lägger tyngdpunkten på och representerar dessa religioner. Thomas Luckmann kan dock antas ha ställt sig kritisk till detta sätt att bedriva religionsundervisning med ett starkt fokus på etablerade religioner, något han menar innebär att man som lärare därmed kan komma att bortse från frågor som i större utsträckning är med till att forma individer och deras sätt att leva. Det är ett konservativt fokus att i huvudsak intressera sig för den institutionaliserade religionen vars inflytande på samhället minskar och innebär en överhängande risk att man missar de berättelser och värderingar som är betydelsefulla i dagens sekulära samhälle (Lynch, 2007: 130).

En typ av undervisning som inte primärt fokuserar på de etablerade religionerna är den som sätter olika typer av livsfrågor i fokus. Både David och Kristian beskriver hur de använt sig av populärkultur för att diskutera dessa livsfrågor som är av annan karaktär än de religiöst materiella och snarare är att betrakta som religionens *fenomenologiska* koncept, för att använda Lynch:s terminologi. Det som, enligt Lynch, gör livsfrågorna till religiöst fenomenologiska är att de lyfter teman som är universella och inte kopplade till någon specifik religion. Det tål dock att poängteras att livsfrågor inte nödvändigtvis är universella då dessa existentiella frågor påverkas av såväl individuella, situationella och kulturella faktorer. Livsfrågor och det fenomenologiskt inriktade studiet av religion

begränsar sig heller inte till religionens traditionella och kanoniserade sfär (Lynch, 2007: 128) utan uppmuntrar till studier inom andra områden som t ex populärkulturen. David beskriver hur han utifrån analyser av hiphop-texter tänker sig diskussioner om könsroller och vilka ideal som förmedlas genom musiken (Intervju med "David", 2011-10-11). Det exempel som Kristian beskriver har behandlat kärlek och homosexualitet utifrån den svenska filmen "Patrik 1,5" (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Dessa frågor är typexempel på vad som faller in under kategorin livsfrågor både sett till den teoretiska förståelsen av begreppet som Falkevall (2010) bidrar med samt till vad som uttrycks i Lgr 11. Det populärkulturella inslaget har i Kristians undervisning fungerat som ett diskussionsunderlag för eleverna och han förhåller sig inte till frågorna utifrån någon enskild religiös åskådning i denna diskussion. Precis som Luckmann förespråkar försöker de båda att fånga de stora frågorna utifrån en sekulär kontext då det är i dessa sammanhang som många av de stora frågorna med betydelse för den enskilde tar plats idag. Som Kristian beskriver det knyter populärkulturen an till elevernas vardag och gör det möjligt att diskutera existentiella frågor utifrån ett sammanhang som eleverna känner igen.

De tre lärarna är eniga om att användandet av populärkultur inte är och heller inte bör vara begränsat till att behandla livsfrågor. Kristian förklarar hur han använder sig av populärkulturen som ett instrument för att nå igenom i frågor beträffande olika religioner som kan uppfattas som ganska knepiga av eleverna. "Timbuktu är bra på att formulera sig vilket gör att jag kan nå igenom där jag kanske inte nått igenom annars." (Intervju med "Kristian", 2011-09-26).

4.4 Varför bör lärare i religionskunskap använda sig av populärkultur i undervisningen?

Gränserna mellan det sakrala och det profana blir genom populärkulturen allt mer utsuddade då ungdomar konstruerar sina religiösa världar utifrån en rad olika källor. Detta fenomen är inte begränsat till uttalat troende ungdomar utan även sekulära sådana använder sig av populärkulturen för att konstruera en moral och ett andligt ramverk (Mahan, 2007: 52f). Detta resonemang ger extra tyngd åt det argument som de intervjuade enhetligt håller fram som svaret på *varför* man bör använda sig av populärkultur i religionsundervisningen; det knyter an till elevernas värld.

4.4.1 Samhälleligt lim

"Det hjälper att gå igenom den här porten (populärkultur) som är deras verklighet", som Kristian uttrycker det (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Det råder enighet bland lärarna att man måste använda sig av det som eleverna använder sig av för tillfället. David menar att skolan och religionsundervisningen inte kan tillåtas vara en självständig apparat utan anknytning till samhället.

Undervisningen måste hela tiden anknyta till vad som händer utanför eftersom skolan inte är någon isolerad ö (Intervju med "David", 2011-10-11). Att lärarna ser populärkultur som en sådan kontaktyta där skolans värld och "den yttre världen" möter varandra kan förklaras med Durkheims *funktionella* förståelse av religion och de nya former av samhällsligt lim som han efterlyste (Durkheim, 2001: 322f). Det samhällsliga behovet av att upprätthålla och dela strukturer och värderingar kan i en "Durkheimsk" förståelse uppfyllas genom populärkultur då detta i lärarnas mening är något som eleverna använder sig av för att orientera sig socialt. Det kan det därför anses lämpligt att ta utgångspunkt ur populärkultur för att diskutera livsfrågor och andra religiösa värderingar eftersom populärkulturen är en av de främsta källorna till att sprida dessa värderingar och strukturer bland unga i dagens samhälle. David illustrerar detta med sitt exempel att analysera hiphop-texter för att se vilka värderingar om sexualitet och vad som anses vara manligt och kvinnligt som delas i denna kontext (Intervju med "David", 2011-10-11).

4.4.2 Den fria marknaden

Traditionella källor för identitets- och meningsskapande har satts ur spel och är inte längre relevanta i samma utsträckning som de en gång varit, menar bl a Vincent J. Miller (2005: 90) och får i detta påstående stöd av ytterligare teoretiker, däribland Gordon Lynch (2006). Kristian (Intervju med "Kristian", 2011-09-26) säger i intervjun att religion kan upplevas som alltför teoretiskt och abstrakt för eleverna och detta kan förstås som att religion i sin traditionella form minskat i relevans för dessa elever. Populärkulturen fungerar däremot som en förankring i elevernas verklighet varför dess uttrycksformer blir relevanta att lyfta in i undervisningen. David förklarar hur bloggar blivit en allt större del av elevernas vardag och är med till att sprida åsikter och värderingar (Intervju med "David", 2011-10-11).

Detta är uttryck för att de möjligheter och den frihet som individen i det postmoderna samhället har att i sin roll som konsument forma sitt liv utifrån den uppsjö av produkter finns att tillgå. Den identitet som byggs upp utifrån dessa produkter är att likna vid ett kollage där olika delar från olika sammanhang fogats samman till en helhet (Possamai 2009: 27, 70-73). Detta ger inte bara upphov till nya former av identiteter utan ställer också nya krav på undervisning om religiösa uttryck och former för dessa. Genom att undervisa om religion utifrån populärkulturella uttryck görs det möjligt att skapa en förståelse för de olika typer av religiösa "hybrider" som i vissa experters ögon är omöjliga. Kanske är det också i ljuset av detta resonemang som jag ska förstå Maries upplevelse av att det är svårt att föra in populärkulturen i religionsundervisningen; att hon delar teologernas och de religiösa experternas uppfattning om att religiositet är något enhetligt.

Trots upplevelsen av det är svårt att föra in populärkultur i religionsundervisningen är Marie enig med både David och Kristian om att detta bör göras i syfte att knyta an till elevernas vardag och skapa engagemang. Elevernas intresse för religionsundervisning beskrivs som något begränsat och alla metoder som väcker detta intresse är välkomna. Kristian menar samtidigt att alla människor är religiösa varelser och att det inte finns några mellanlägen vad angår en persons spiritualitet. ”Människor är religiösa varelser, man väljer att tro eller att inte tro. Det finns inget mellanläge. Att inte tro är också att tro, fast någonting annat”, säger han (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Anledning varför elever inte är intresserade av den traditionella religionsundervisningen, trots att de är religiösa varelser, kan tänkas vara en följd av den trend som innefattar individers minskade intresse för ”makro-identiteter”. Det postmoderna samhället erbjuder möjligheter att utforska olika religioner och utifrån dessa konstruera en egen andlighet (Possamai, 2009: 79). Detta är ett resonemang som till stora delar de tankar som finns i Owens kritik av världsreligion-paradigmet (Owen, 2011). Det bristande intresset för religion behöver alltså inte ses som ett uttryck för en minskad religiositet, eller kanske mer korrekt, spiritualitet, utan snarare en förändrad sådan. Om skolan inte ska vara ”den isolerade ö” som David säger krävs det att denna förändrade religiositet ges utrymme i studiet av religion.

Possamai (2009: 27) skriver att populärkulturen är en resurs som används för att konstruera den nya tidens andlighet och rimligen bör vi då studera och undervisa hur denna kommer till uttryck i populärkulturen för att kunna förstå vår tids andlighet och religion. Som Marie beskriver det lyssnar hennes elever på musik hela tiden och populärkulturen är ständigt närvarande. Kristian beskriver hur detta privata förhållande till populärkultur i syfte att underhålla och ge avslappning kan vara problematiskt i undervisningssammanhang då elever helt enkelt ser det som ett tillfälle att enbart slappna av och förhålla sig passiv, som om syftet i klassrummet vore detsamma som i den privata sfären (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Den utbredda konsumtionen av populärkultur uppmuntrar till ett ytligt förhållningssätt till dess innehåll, däribland religiösa element, menar Miller (2005: 29) och får här stöd av Kristians erfarenheter.

4.4.3 Personligt engagemang

Att populärkultur engagerar eleverna är något som de intervjuade ger uttryck för och de svarar spontant att det alltid fallit väl ut när de använt sig av populärkulturella inslag i sin undervisning. ”Alla vill lyssna på musik”, säger Marie och ger uttryck för att musik är något som engagerar. Film är än bättre för att fånga elevernas intresse, menar hon. Uppfattningen om den stora vikten av att fånga elevers intresse benämner Thomas Ziehe (1986: 185) som ”engagemangspedagogik”. Den

grundläggande tanken i denna tradition är att goda resultat av undervisningen uppnås endast då eleverna är engagerade. Denna tanke får inget motstånd bland de intervjuade, snarare tvärtom.

”Att lära ut handlar ju om att nå fram, att fånga folk, att få deras intresse. Lärare som strävar efter det använder sig av ”alla knep i boken”. Dom som inte gör det är dåliga lärare. Dom som inte hela tiden känner av ”vad funkar-vad funkar inte” och anpassar sina metoder och sitt innehåll efter publiken, dom borde syssla med något annat.”
(Intervju med "Kristian", 2011-09-26)

David har en klar uppfattning av att populärkultur väcker intresse och kan få elever engagerade och förklarar att han inte bara använder populärkultur som underhållning utan tar hjälp av populärkulturella yttringar för att knyta an till något som eleverna uppfattar som tråkigt (Intervju med "David", 2011-10-11). Denna intresse- och erfarenhetsanknytning kan dock vara svår att uppnå av en rad olika orsaker bland annat att eleverna har lärt sig att hålla isär lärande och självreflektion. Läraren måste vara medveten om att elevers inställning till populärkultur inom skolans väggar kan skilja sig från hur de uppfattar dessa uttryck på sin fritid. ”Eleverna vet att skolan i första hand är skola och så förblir” (Ziehe, 1986: 196).

På ett psykologiskt plan kan kopplingar till det egna livet uppfattas som ett intrång i privatsfären, en sfär som elever inte vill ska analyseras i ett kollektivt sammanhang. Det finns tydliga skott mellan det syfte som intagandet av populärkultur har i skolan och det konsumerande som sker på fritiden. På fritiden tar man del av populärkultur för att man tycker att det är roligt och i skolan endast för att man måste. Det kan vara svårt för elever att förena dessa sfärer. Ambition hos läraren (David) att eleverna ska göra nya erfarenheter utifrån gamla erfarenheter kan stöta på motstånd hos eleverna. Persson menar att problematiserandet och det eventuella kritiserandet av den populärkultur som eleverna har intresse för kan uppfattas som ett angrepp på eleverna själva (Persson, 2000: 49f).

Med dessa varningar tagna i beaktning finner Davids ambition om att kritisk granska populärkulturella uttryck (som beskrivits tidigare) stöd i den pedagogik som är att betrakta som *ideologikritisk*. Kärnan i denna pedagogik är att elever måste göras medvetna om hur värderingar och normer sprids genom bland annat populärkulturen, för att eleverna ska skapa en kritisk kulturell kompetens. Denna pedagogik förespråkar, likt Davids undervisning, omläsning av mediala uttryck i syfte att problematisera vad som sägs. Elevernas populärkulturella intressen måste respekteras och tas på allvar men får inte lämnas obearbetade eller ”strykas medhårs”. I likhet med de intervjuade lärarna ser denna pedagogiska tradition det som undervisningens främsta uppgift att i detta

sammanhang finna och analysera kopplingarna mellan elevers erfarenheter och uppfattningar och populärkultur (Persson, 2000: 79f).

4.4.4 Inkluderande och Exkluderande

David, Marie och Kristian uttrycker tankar om att det inte bara är viktigt att använda sig av populärkultur i stort för att knyta an till elevers erfarenheter och intressen utan att det är viktigt att använda sig av de specifika populärkulturella uttrycksformer som eleverna faktiskt tar del av i sin fritid. Som Kristian uttrycker det är det viktigt att inte gå för långt från elevernas vardag och det de tycker är bra. Att lyfta in populärkulturella uttryck som inte är uppskattade bland eleverna kommer endast att vara kontraproduktivt, menar han (Intervju med "Kristian", 2011-09-26). Marie (Intervju med "Marie", 2011-10-10) delar denna tanke och beskriver hur elever på en gång kan komma att avfärda musik som hon väljer att spela och att det därmed blir svårt att använda sig av detta populärkulturella uttryck som utgångspunkt eller illustration i undervisningen. Att elever som Marie beskriver det väljer att instinktivt avfärda olika populärkulturella yttringar kan ges förståelse med hjälp av Bourdieus *habitus*-begrepp. Habitus som utgörs av kulturella preferenser ger individen eller gruppen dess karaktär och gör denna unik i förhållande till andra. Genom att bli införlivade specifika populärkulturella yttringar i den egna identiteten kan individer och grupper positionera sig i förhållande till andra individer och grupper. Inkluderande likväl som exkluderande av olika populärkulturella yttringar är en del av ens habitus och är på så vis med till att visa vad som är utmärkande för den egna gruppen och personen. Genom dessa processer upprätthålls förståelsen av omvärlden och omvärldens förståelse av individen och gruppen (Laughey, 2006: 38, 141). När Marie väljer att spela upp en låt i undervisningssammanhang kan ett avvisande av denna sägas vara ett uttryck av ens habitus och förstås som ett försök att upprätthålla den egna positionen i förhållande till andra i klassen. Att ge uttryck för vad och vem man inte är blir på så vis också ett uttryck för vad och vem man är.

5 Avslutande diskussion och sammanfattning

Avslutningsvis vill jag knyta an till mitt syfte och mina två frågeställningar. Mitt syfte var att nå en djupare förståelse för lärarnas syn på användandet av populärkultur i

religionskunskapsundervisningen. Detta syfte anser jag vara uppnått i form av de erfarenheter och tankar som de tre lärarna givit uttryck för i intervjuerna och som sedan analyserats med hjälp av mitt teoretiska ramverk.

Som det framgår av mina intervjuer verkar det personliga intresset och erfarenheterna av populärkultur vara av betydelse för i vilken utsträckning populärkulturen integreras i religionskunskapsundervisningen och lärarens syn på detta. De varierade erfarenheterna av att använda populärkultur i undervisningen bidrog också till att själva intervjuförloppet skiljde sig åt mellan de intervjuade lärarna. Begränsade erfarenheter av användande av populärkultur i den egna undervisningen innebär också begränsningar i vilken utsträckning denna lärare kan tala om användandet av populärkultur i religionskunskapsundervisning. Denna begränsning kan omedelbart tänkas vara en svaghet i min studie. Jag väljer dock att se dessa begränsade erfarenheter och orsakerna till detta som intressanta och värdefulla i min studie då de bidrar till att nå en djupare förståelse av hur lärare uppfattar användandet av populärkultur i religionskunskapsundervisningen.

Kristian som beskriver ett brinnande intresse för populärkultur är också den som till störst del använder sig av dessa uttrycksformer i undervisningen medan Marie vars konsumtion av populärkultur är begränsad finner det svårt att lyfta in denna i sin undervisning, även om hon har viss erfarenhet av detta. Eftersom läraren använder sig av sina personliga likväl som professionella erfarenheter i undervisningen är detta inte heller någon oväntad upptäckt för min del. Jag vill påstå att de populärkulturella preferenser som de olika lärarna ger uttryck för helt enkelt lämpar sig olika väl i undervisningssammanhang med ungdomar. För att knyta an till tanken om att undervisningen ska kopplas till elevernas värld och vardag för att engagera och upplevas som meningsfullt anser jag att det ligger en större potential i att använda sig av nutida populärkultur som t ex Timbuktu och "Karmakontot" framför "Rivers of Babylon" med Boney M från 1978.

Syftet med min första frågeställning var att nå en större förståelse kring *hur* lärare förhåller sig till populärkultur i religionskunskapsundervisningen. Av intervjuerna framgår det att lärarnas skilda syn på vad och vem som definierar vad religionen är och gör också ger olika tolkningar av vad som anses vara relevant populärkultur att använda sig av och *hur* denna används. Den som menar att religion är enhetliga koncept med givna ramar som inkluderar och exkluderar olika tankar kommer med största sannolikhet heller inte att vända sig till populärkulturen i första hand för att exemplifiera religiösa tankegångar utan ser religiösa experter som den givna källan vid studiet och undervisningen av religion. I detta tillfälle används populärkulturen som en inkörsport till "det riktiga" materialet. Den som i stället menar att religionen konstrueras av alla dess utövare kan antas vara mer benägen att använda sig av populärkulturen som en källa att studera då detta material kan anses vara lika giltigt som det som producerats av de religiösa experter och ledare.

Samtliga lärare visar en positiv inställning till att använda sig av populärkultur i undervisningen även om de skiljer sig åt i hur detta görs. De menar alla tre att användandet av populärkultur inte är något nytt inslag i undervisningen trots att det först nu skrivits in i Lgr 11. Som det uttrycks i intervjuerna har lärarna alltid använt sig av olika populärkulturella uttrycksformer för att knyta an till elevers vardag. Skillnaden som jag ser det i o m att populärkultur lyfts in i läroplanens centrala innehåll är att den inte längre kan begränsas till ett instrumentellt behandlande (för att knyta an till annat stoff) utan nu intar positionen av ett objekt som ska studeras.

Den normativa ansats som jag har i denna studie avser att ge ökad förståelse kring *varför* lärare bör använda sig av populärkultur i undervisningen. Ett enkelt svar på detta skulle kunna vara att det står inskrivet i Lgr 11 och därför ska behandlas. Jag menar att ett sådant svar inte är tillfredsställande utan att det måste finnas didaktiska överväganden som ligger till grund för att populärkulturen förts in som en del av det centrala innehållet som ska studeras. En av anledningarna till varför lärare bör använda sig av populärkultur i religionsundervisningen är att dagens samhälle med sina förändrade former av religiositet också kräver förändrade former av religionskunskapsundervisning om vi ska kunna nå en ökad förståelse för dessa nya former av religiositet. Denna uppfattning är särskilt tydlig hos en av de intervjuade lärarna (Kristian) och sannolikt är det hans stora personliga intresse för populärkultur och erfarenheter av vad dessa källor har att erbjuda som gör att just han ser en stor potential i att använda sig av populärkultur i undervisningen. Svaret på frågan om *varför* undervisningen i religionskunskap bör användas i undervisningen tycks vara beroende av förståelsen av vad religion är och vilka källor som kan tänkas ge svar kring detta. Jag vill med stöd av mina intervjuer påstå att den lärare som menar att det finns *en* sann form av religion och att denna form representeras av de religiösa experterna ser en mindre potential i populärkulturen som en källa för lärande än den som anser att lekmannens uttryck för religiositet är lika sant som imamens eller prästens. Populärkulturen ger oss möjligheter att förstå religioner genom att rikta våra blickar mot det lilla och vardagliga där religionen ”görs” och tar oss därmed bort från föreställningar om världsreligioner som ett enhetligt fenomen som går att studera. När allt fler väljer att söka sig bort från de traditionella religiösa institutionerna kan inte skolan fortsätta att hålla fast vid dessa, i alla fall inte om vi vill bedriva en undervisning som faktiskt upplevs som relevant och kopplad till den vardag eleverna lever och rör sig i. Om vi är eniga med påståendet om att religion och religiositet inte är statisk utan konstant förändras av dess utövare måste också dessa ges utrymme i undervisningen för att bidra till att religionskunskapsundervisningen ger en så bred förståelse som möjligt av vad religion är och gör. Med detta inte sagt att de populärkulturella uttrycken ska ersätta de kanoniserade berättelserna eller de traditionella institutionerna men fungera som ytterligare en källa, värd att studera.

Lgr 11 ger inte uttryck för huruvida det är samtida populärkultur som ska ingå i undervisningen eller om det lika gärna kan vara populärkulturella uttryck från tidigare årtionden som ska illustrera tankar kring livsfrågor. Inte heller de intervjuade lärarna kan ge någon enhetlig definition av hur de uppfattar begreppet populärkultur, varken fristående eller i en undervisningskontext. Möjligen är förvirringen kring begreppet *populärkultur* en ”barnsjukdom” som med tiden kommer att växa bort i takt med att lärarna får mer erfarenhet av eget och eventuellt kollegors användande av populärkultur i undervisningen. Jag är inte heller helt säker på om svårigheterna att definiera detta begrepp ska ses som oroväckande. Om det är något som de teoretiska definitionerna av begreppet visar är det just att det är svårtolkat och problematiskt att ge en precis definition. Lärarnas uppfattning av området kan med fördel kompletteras av elevernas uppfattningar då de kan antas vara i kontakt med aktuella populärkulturella fenomen. Eftersom det är elevers intressen och erfarenheter som undervisningen ska knyta an till och problematisera kan detta anses vara en strategi att rekommendera. Alla lärarna ger visserligen exempel på äldre populärkultur som de använt i sin undervisning och som de menar har fallit väl ut. Det hade varit intressant att undersöka elevers uppfattning i denna fråga för att nå en djupare förståelse för huruvida populärkulturella uttryck kan anses vara tidlösa eller om undervisningen måste utgå från modern populärkultur för att vara relevant för eleverna.

Framtida forskning på området skulle förslagsvis kunna fokusera på följderna av införandet av populärkultur i läroplanen och undersöka om lärarna har fått en annan förståelse av begreppet efter att ha arbetat med det en tid. Det skulle också vara intressant att se komparativa studier av elevers och lärares uppfattning om vilken populärkultur som anses behandla det som kallas livsfrågor. Ett tredje intressant forskningsupplägg skulle vara att belysa förhållandet mellan dem som går att benämna som religiösa experter och de som i sammanhanget är att beteckna som lekmän och deras uppfattning av religiösa fenomen. En sådan studie skulle kunna utreda om det råder en diskrepans mellan dessa grupper eller om de finner stöd hos varandra. Resultatet av en sådan studie skulle möjligen kunna leda till ett erkännande och ge ökad status för populärkultur som en källa till undervisning i religionskunskap.

6 Litteraturförteckning

Litteratur

- Barnes, L. Philip. 2007. Diversity. I *Debates in Religious Education*. L. Philip Barnes (red.), 65-76. New York: Routledge.
- Berg, Bruce L. 2004. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. 5. Uppl. Boston: Pearson Education.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The forms of capital. I *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. J.G. Richardson. 241-58. New York: Greenwood Press
- Bourdieu, Pierre. 2004. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. New York & London: Routledge
- Bryman, Alan. 2007. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1:4 Uppl. Malmö: Liber AB.
- Couldry, Nick. 2000. *The Place of Media Power. Pilgrims and Witnesses of the Media Age*. London & New York: Routledge
- Couldry, Nick. 2003. *Media Rituals. A Critical Approach*. London & New York: Routledge
- Danemark, Berth, Ekström, Mats, Jakobsen, Liselotte, Karlsson, Jan Ch.. 2003. *Att förklara samhället*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur
- Durkheim, Émile. 2001[1912]. *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Falkevall, Björn. 2010. *Livsfrågor och religionskunskap*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn. 1997. *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur
- Häger, Andreas. 2006. Seek and You Will Find – A Critical Discussion of the Search for "Christian" Content in Popular Culture. I *Implications of the Sacred in (Post)Modern Media*. Johanna Sumiala-Seppänen, Knut Lundby & Raimo Saokangas (red.), 217-233. Göteborg: Nordicom
- Järvinen, Margaretha. 2007. Pierre Bourdieu. I *Klassisk og Moderne Samfundsteori*. 4 Uppl. Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.), 345-366. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag
- Kvale, Steina & Brinkmann, Svend. 2009. *Interviews – Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. 2. Uppl. Los Angeles: SAGE Publications.
- Laughey, Dan. 2006. *Music & Youth Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Lynch, Gordon. 2006. The Role of Popular Music in the Construction of Alternative Spiritual Identities and Ideologies. I *Journal for the Scientific Study of Religion* 45(4): 481-488.
- Lynch, Gordon. 2007. What is this "Religion" in the Study of Religion and Popular Culture?. I *Between Sacred and Profane – Researching Religion and Popular Culture*. Gordon Lynch (red.), 125-142. New York: I.B. Tauris

- Mahan, Jeffrey H.. 2007. Reflections on the Past and Future of the Study of Religion and Popular Culture. I *Between Sacred and Profane – Researching Religion and Popular Culture*. Gordon Lynch (red.), 125-142. New York: I.B. Tauris
- Miller, Vincent J. 2003. *Consuming Religion – Christian Faith and Practice in a Consumer Culture*. New York: Continuum.
- Owen, Suzanne. 2011. The World Religions paradigm - Time for a change. *Arts and Humanities in Higher Education*. 2011: 10, 253-268. DOI: 10.1177/1474022211408038
- Persson, Magnus. 2000. Populärkultur i skolan: Traditioner och perspektiv. I *Populärkulturen och skolan*. Magnus Persson (red.), 15-101. Lund: Studentlitteratur.
- Possamai, Adam. 2009. *Sociology of Religion for Generations X and Y*. London: Equinox
- Skolverket. 2011. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.
- Sumiala-Seppänen. 2006. Implications of the Sacred in Media Studies I *Implications of the Sacred in (Post)Modern Media*. Johanna Sumiala-Seppänen, Knut Lundby & Raimo Saokangas (red.), 217-233. Göteborg: Nordicom
- Tanner, Kathryn. 1996. Theology and Popular Culture. I *Changing Conversations: Religious Reflection and Cultural Analysis*, Dwight Hopkins & Sheila Greeve Davaney (red.), 101-120. New York: Routledge.
- Tanner, Kathryn. 1997. *Theories of Culture: A New Agenda for Theology*. Minneapolis: Fortress Press
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten. 2007. *Att fråga och att svara – Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber
- Wiktorin, Pierre. 2011. *Religion och populärkultur: Från Harry Potter till Left Behind*. Lund: Sekel
- Ziehe, Thomas. 1986. *Ny Ungdom – Om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts

Intervjuer

Intervju med ”David”, 2011-10-11

Intervju med ”Kristian”, 2011-09-26

Intervju med ”Marie”, 2011-10-10

7 Bilaga: Intervjuguide

Intervjuguide

Information om anonymitet.

Individen

Hur gammal är du?

Var tog du din lärarexamen? Vilka ämnen?

Hur länge har du arbetat som lärare?

Hur många skolor har du arbetat på?

Hur länge har du varit på närvarande skola?

”Socio-demografisk” beskrivning av eleverna. Vilka är eleverna, var kommer de ifrån?

Beskriv ditt eget personliga förhållande till pop-kultur?

Undervisningen

Har du använt dig av pop-kultur i din undervisning innan det skrevs in i läroplanen?

Beskriv varför/varför inte du valt att göra det.

Kan du beskriva en undervisnings-situation där pop-kultur använts?

Vilka var tankarna bakom detta upplägg?

Hur tycker du att det fungerade i den aktuella undervisningen?

Hur reagerade eleverna på att pop-kultur utgjorde ett inslag i undervisningen?

Vilka är fördelarna/pedagogiska vinsterna med att använda pop-kultur?

Nackdelar?

När är det som mest fördelaktigt, i undervisningssituationer, att använda sig av pop-kultur?

När är det mindre lämpligt?

”Läroplanen 2011 – Identitet och livsfrågor:

Hur olika livsfrågor, till exempel meningen med livet, relationer, kärlek och sexualitet, skildras i populärkulturen.”

Hur passar detta med dina erfarenheter av att använda pop-kultur i undervisningen?

Andra områden enbart livsfrågor där användande av pop-kultur är lämpligt? (Världreligioner, Etik)

Någon speciell form som är att föredra? Film, musik, böcker? Datorspel?

Vad är det i denna/dessa form(er) (film, musik, serier (böcker, datorspel) som gör att du gillar att använda den i undervisningen?

Hur uppfattar du skolans inställning till användandet av pop-kultur i undervisningen?

Mött motstånd?

Teori

Hur ser du på att behandla religiösa företeelser utifrån ett lekmannaperspektiv och ej religiösa experter?

Kan man nå en förståelse för religiösa frågor utan att vända sig till de officiella religiösa experterna och urkunderna?

Reflektion

Några av frågorna som du tyckte var svåra att svara på eller att förstå?

Något du vill tillägga?

Något område du tycker att jag skulle frågat mer om?